

บทที่ ๒

เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมในพุทธปรัชญา

ก. ขอบเขตการตัดสินจริยธรรมของพุทธปรัชญา

การกระทำของมนุษย์ ๓ ทางตามนัยแห่งพุทธปรัชญา คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ

"ก. การกระทำชั่วทางกาย เรียกว่า กายทุจริต มี ๓ อย่าง คือ การฆ่าสัตว์ (รวมทั้งเบียดเบียนให้ผู้อื่นหรือสัตว์อื่นประสมทุกขภัย) การลักทรัพย์ และ การประพฤติดิฉินในกาม

ข. การกระทำชั่วทางวาจา เรียกว่า วาจาทุจริตมี ๔ อย่าง คือ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพื่อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ

ค. การกระทำชั่วทางใจ เรียกว่า มโนทุจริต มี ๓ อย่าง คือ การคิดเบียดเบียนผู้อื่น สัตว์อื่น การคิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น และการเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม"

.. (อภิ. วิ. ๓๔/๑๐๒๘/๔๘๐-๔๘๑)

การกระทำดีมีลักษณะตรงข้ามกับการกระทำชั่ว แบ่งออกเป็น

"ก. กายสุจริต มี ๓ อย่างคือ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤติดิฉินในกาม

ข. การกระทำดีทางวาจา เรียกว่า วาจาสุจริต มี ๔ อย่างคือ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพื่อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ

ค. การกระทำดีทางใจ เรียกว่า มโนสุจริต มี ๓ อย่างคือ การไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น สัตว์อื่น ไม่คิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น และการไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม"

.. (อภิ. ปุคคล. ๓๖/๑๐๕/๑๔๑) ทั้ง ๑๐ ประการนี้รวมเรียกว่า "กุศลกรรมบถ ๑๐"

ความดีและความชั่วพุทธปรัชญาจัดว่าเป็นสมมุติบัญญัติ โดยปรมาตถแล้วไม่มี มีแต่สังขตธรรมและอสังขตธรรมเท่านั้น ที่กล่าวว่าสมมุติมิได้หมายความว่า เป็นเรื่องที่ต่างคน

ต่างคิดกันเอง ผู้ใดเห็นว่าอะไรคืออะไรก็ทำตามใจ โดยนัยแห่งพุทธปรัชญา ความดี ความชั่วมิได้ขึ้นกับความเห็นของตัวบุคคล ความดีความชั่ว เป็นสิ่งที่มีอยู่แต่ในฐานะสิ่ง สมมุติ เพราะกำหนดว่ากระทำอย่างไรดีอย่างไรชั่วก็โดยมีความหลุดพ้นเป็นเกณฑ์วัดได้ ซึ่งเป็นข้อที่ใช้พิจารณากว้าง ๆ หนึ่ง เช่นถือว่า การกระทำใดที่นำไปสู่ความหลุดพ้นก็จัดเป็น การกระทำที่ดี การกระทำใดที่นำออกห่างจากความหลุดพ้นก็จัดเป็นการกระทำที่ไม่ดี ความดีและความชั่วจึงเป็นสิ่งที่มียุทธศาสตร์ต่างกันตามทิศทางว่าจะนำไปสู่หรือนำออกห่าง จากความหลุดพ้น แต่เมื่อบุคคลเข้าถึงความหลุดพ้นแล้ว ดีหรือชั่วก็ไม่สำคัญอีกต่อไปสำหรับ บุคคลผู้นั้น เพราะพ้นจากระดับความดีความชั่วแล้ว การกระทำที่ดีจึงเป็นวิถีทางที่นำไปสู่ ความหลุดพ้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัวเอง

ฉะนั้นในการพิจารณาเรื่องการกระทำดีและการกระทำชั่ว จึงจะพิจารณาการ กระทำในลักษณะที่อยู่ระหว่างทางไปสู่ความหลุดพ้นหรือนิพพานตามทัศนะของพุทธปรัชญา เพราะขอบเขตของจริยศาสตร์นั้นไม่ถึงขั้นนิพพาน แต่อยู่ในระดับสมมุติบัญญัติซึ่งเป็นการ จริงระดับหนึ่งที่พุทธปรัชญารับรอง นิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนานั้นสามารถ นำมาใช้เป็นหลักพิจารณาเกณฑ์ตัดสินความดีโดยทั่วไปได้ แต่แม้ว่าจะใช้ได้ ก็ออกจะห่าง ไกลและแคบ ที่ว่าห่างไกล ก็เพราะพุทธศาสนิกชนโดยปกติแม้จะทราบว่า จุดมุ่งหมายสูงสุด ของพุทธศาสนาคือการบรรลุนิพพาน แต่ตามข้อเท็จจริงมีพุทธศาสนิกชนจำนวนน้อยที่คิดหรือ รู้สึกว่าตนกำลังดำเนินไปสู่นิพพานหรือควรต้องปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงนิพพาน ส่วนใหญ่ เห็นว่าการเข้าถึงนิพพานเป็นสิ่งที่เกินวิสัยของตน จึงไม่คิดที่จะบรรลุนั้น การเอานิพพาน เป็นเกณฑ์ตัดสินความดีจึงเป็นเรื่องที่ห่างไกลการกระทำของสามัญชนทั่วไปเกินไป ส่วนที่เห็น ว่าเกณฑ์ดังกล่าวแคบก็เพราะเกณฑ์นี้ใช้ได้กับผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนเท่านั้น สำหรับผู้ที่นับถือ ศาสนาอื่นซึ่งไม่ต้องเกี่ยวข้องหรือไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับทัศนะเรื่องนิพพานของพุทธศาสนานั้น จะเอาเกณฑ์นี้ไปวัดการกระทำของเขาไม่ได้ เพราะนิพพานของพุทธศาสนาไม่ได้มีความ หมายอะไรกับชีวิตในอดีต ปัจจุบันหรืออนาคตของเขาเลย เพราะฉะนั้นในการพิจารณา เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพุทธปรัชญาถ้าจะให้ถือปฏิบัติโดยนำมาใช้ตัดสินความประพฤติ ของบุคคลทั่วไปได้เหมาะสมแล้ว ควรจะเป็นเกณฑ์ที่กว้างและใช้ได้กับมนุษย์ทุกคน ใน พุทธปรัชญา เกณฑ์ที่มีลักษณะดังกล่าวจะพบได้ในเกสปุตตสูตรหรือที่รู้จักกันในชื่อว่า "กาลามสูตร"

ข. หลักเกณฑ์พุทธปรัชญาใช้ตัดสินจริยธรรม

หลักเกณฑ์ในลักษณะดังกล่าวนี้มีผู้เสนอไว้โดยมีรายละเอียดที่คล้ายคลึงกัน
ท่านพระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต) จากหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๒๕ หน้า ๑๗๔-๑๘๐ ความว่า

. . . เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วในแง่ของกรรมให้ถือเอาเจตนา
เป็นหลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่ว ให้พิจารณา
ตามหลักเกณฑ์ดังนี้

ก. เกณฑ์หลัก

๑. ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรืออกุศล โดย

- พิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ
อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ

- พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกี่ยวแก่ชีวิตจิตใจ
หรือไม่ ทำให้จิตใจสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่
ล่ง เสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิตช่วยให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญ
งอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง
อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

ข. เกณฑ์ตัดสินร่วม เป็นข้อที่นำมาประกอบการตัดสิน โดยให้มีการ
กลั่นกรองอย่างละเอียด เพื่อการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนอีกชั้นหนึ่ง คือ

๒. พิจารณาความยอมรับของวิญญูชน หรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชน
ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน

๓. พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำที่เกิดขึ้นทั้งต่อตนเอง
และต่อผู้อื่นโดยดูว่า

๓.๑ เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือ
ผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่

๓.๒ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่
ตนเองและผู้อื่น"

ผู้เขียนจะแบ่งเกณฑ์ต่าง ๆ ในการตัดสินทางจริยธรรมของพุทธปรัชญาดังนี้

๑. พิจารณาเจตนาของผู้กระทำ

พระพุทธเจ้าทรงถือว่า เจตนาที่เกิดจากอโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นเจตนาดี
เนื่องจากมีจุดมุ่งหมายเพื่อมิให้บุคคลเบียดเบียนกันนั่นเอง เมื่อพิจารณาการกระทำที่เกิดจาก

เจตนาที่จะเห็นว่า เจตนาที่เกิดจาก อโลภะ อโทสะ อโมหะ จะทำให้บุคคลมีพฤติกรรม อันไม่ประกอบด้วยความ เบียดเบียนซึ่งกันและกันโดยจะนำมาซึ่งความทุกข์ พุทธปรัชญาที่มีความ ประสงค์ให้บุคคลแสวงหาทางดับทุกข์ และเล็งเห็นว่าการเบียดเบียนกันทำให้เกิดความทุกข์ จึงเสนอให้ละเสีย งดเว้นจากการกระทำดังกล่าว เช่น ถ้าบุคคลมีความโลภ อยากได้ สิ่งของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยมิชอบหรือบุคคลมีความโกรธ กระทำการประทุษร้ายผู้อื่น ด้วยความโกรธนั้น หรือ บุคคลมีความหลง เห็นผิดเป็นชอบ และกระทำการโดยความ หลงผิดนั้น ๓ ประการนี้จะนำความทุกข์มาให้บุคคลนั้น ผลที่เกิดจากการเบียดเบียนย่อม เป็นทุกข์ทั้งตนเองและผู้อื่น การกระทำที่ก่อให้เกิดทุกข์ พุทธปรัชญาถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ ในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย เล่มที่ ๑๔ ข้อที่ ๑๒๔ หน้า ๑๖๐ ระบุไว้ว่า

. . . เราปรารถนาจะทำกรรมใดด้วยกาย วาจา ใจ, กายกรรม วชิกรรม มโนกรรมของเรานี้อันเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น เพื่อเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์ เป็นริบาก ดังนี้ไซ้ กรรมเห็นปานนี้ เธอไม่พึงทำด้วยกาย วาจา ใจ โดยส่วนเดียว แต่ถ้าเมื่อเธอพิจารณาอยู่ พึงรู้อย่างนี้ว่า เราปรารถนาจะ ทำกรรมใดด้วยกาย วาจา ใจ กายกรรม วชิกรรม มโนกรรม ของเรานี้ ไม่พึงเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น เพื่อเบียดเบียน ทั้งตนทั้งผู้อื่น กายกรรม วชิกรรม มโนกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นริบากดังนี้ไซ้ กรรมเห็นปานนั้น เธอพึงทำด้วยกาย วาจา ใจ (สูตร. มัชฌิม. อุปริ ๑๔/๑๒๔-๑๖๐)

พุทธปรัชญาถือเอา เจตนา เป็นสำคัญในการพิจารณาการกระทำใดว่าดี หรือ ชั่ว เพราะถือว่าเจตนาอันดีคือกรรม เจตนาอันไม่ดีคือกรรม ย่อมเกิดขึ้นก่อน โดย อาจมีกายกรรม หรือวชิกรรมติดตามมา ฉะนั้นการตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ดี จึงถือ เจตนาเป็นหลักสำคัญอันดับแรก ". . . เจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่งก็คือ กรรมได้เกิดขึ้นแล้ว เมื่อกรรมเกิดขึ้นแล้ว ก็มีผลทันที เพราะเมื่อเจตนาเกิดขึ้น ก็มีกิจกรรมเกิดขึ้นในจิตแล้ว จิตได้เคลื่อนไหว แม้เพียงความคิดแต่ก็ไม่ใช้ไร้ผล เป็นกรรมอันละเอียดที่ล่องลมไว้ในจิต" (พระราชวรมณี ๒๕๒๕, ๑๗๖)

เมื่อถือเอา "เจตนา" เป็นหลักสำคัญเพื่อตัดสินจริยธรรม อาจมีปัญหาว່ว่าผู้อื่น จะทราบอย่างไรว่าผู้ที่ได้กระทำความนั้นมีเจตนาดีหรือไม่ เพราะเจตนาเป็นสิ่งที่ เป็นนามธรรม มองไม่เห็น ข้อนี้ พุทธปรัชญาเสนอว่า ในการกระทำความนั้น บุคคลจะต้อง มีเจตนาในการกระทำ เจตนาดีจัดเป็นมโนกรรม และต่อมาก็อาจทำความคือ วชิกรรม หรือกายกรรมตามมา ดังนั้นกายกรรมและวชิกรรมเกิดขึ้นเพราะมีมโนกรรม หาก มโนกรรมเป็นกุศล วชิกรรมและกายกรรมก็จะเป็นกุศลกรรม หากมโนกรรมเป็นอกุศล วชิกรรมและกายกรรมก็จะเป็นอกุศลกรรมด้วย ดังนั้นโดยทั่วไป กายกรรมและวชิกรรม ล้วนแสดงให้เห็นถึงมโนกรรมอันอยู่เบื้องหลังและ เป็นแรงผลักดันให้กระทำความ นั้น อย่างไรก็ตามการที่บุคคลได้กระทำลงไปจะมีเจตนาดีหรือชั่วตัวบุคคลผู้ทำย่อมรู้ อยู่แก่ใจ ถึงแม้ว่าจะสามารถหลอกลวงผู้อื่นได้ ทำให้เกิดการตัดสินใจผิดพลาด เช่น เจตนาเป็นอกุศล แต่ กายกรรมเป็นผลดี เป็นต้นว่า บุคคลหนึ่งตั้งใจจะจับปลาไปขายและฆ่าปลาเหล่านั้นซึ่งปลานั้นติด ร้างแหของพรานอยู่ แต่เมื่อยกร้างแหขึ้นปลากระโดดหนีไปได้หมด สามารถรอดพ้น เจ็มือมือไปได้โดยไม่คาดฝัน บุคคลอื่นที่เห็นไม่ทราบเจตนา อาจคิดว่า บุคคลผู้นั้นทำดี ปล่อยปลาให้รอดตาย ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ช่วยสัตว์ให้พ้นอันตราย ผู้คนต่างพากันสรรเสริญ เพราะไม่รู้เจตนาของเขา เห็นแต่ผลจากการกระทำเท่านั้นก็ตัดสินว่าเขาเป็นคนดี เหตุการณ์เช่นนี้อาจเกิดขึ้นได้ในความเป็นจริง อย่างไรก็ตาม จิตอันมีอกุศลของบุคคลนั้น ก็จะไม่พ้นจากบาปกรรมไปได้ อกุศลจิตในขณะนั้นย่อมเกิดแก่เขาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เขา อาจหลอกคนอื่นได้แต่ไม่อาจหลอกตนเองได้ คนเองย่อมรู้ว่าความจริงเป็นอย่างไร ดังมี ข้อความระบุไว้ในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย เล่มที่ ๒๘ ข้อที่ ๖๔๘ หน้า ๔๔๔ ว่า

. . . ธรรม ๓ อย่างนี้ เป็นของอันบุคคลพึงเห็นเอง หากความทรุดโทรม มิได้ ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อัน วิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน การที่บุคคลเป็นผู้กำหนดตั้งใจ (เจตนา) ที่จะ เปียดเบียนตนเองบ้าง ตั้งใจ (เจตนา) ที่จะเปียดเบียนผู้อื่นบ้าง ตั้งใจ (เจตนา) ที่จะเปียดเบียนทั้งตนเองทั้งผู้อื่นบ้าง เพราะมีราคะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุ เมื่อละราคะ โทสะ โมหะได้แล้ว ย่อมไม่ตั้งใจที่จะเปียดเบียน ตนเองบ้าง ย่อมไม่ตั้งใจที่จะเปียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมไม่ตั้งใจที่จะเปียดเบียน ทั้งตนเองทั้งผู้อื่นบ้าง นี่เป็นธรรมอันบุคคลพึงเห็นเอง (สูตร. สัง. มหา. ๒๘/๖๔๘/๔๔๔)

และใน เกสปุตตสูตร พระสูตรต้นตปิฎก สังคหสูตรนิกาย เล่มที่ ๓๑ ข้อที่ ๕๐๕ หน้า ๓๐๘
ก็ระบุว่า

... ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่าธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ
ธรรมเหล่านี้ผู้รู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครสมทานให้บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่

ความสัมพันธ์ของการกระทำกับการตัดสินจริยธรรม

คำว่า "กรรม" แปลตามตัวว่า การกระทำเมื่อมีการกระทำ คือ มีกรรมก็ย่อม
มีผลอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เช่น เจตนาเป็นมโนกรรม แม้วานุคคลมีเพียงเจตนา
เกิดขึ้นในใจ ไม่เห็นวจีกรรมหรือกายกรรมแต่ผลก็เกิดขึ้นแล้วตามนัยแห่งพุทธปรัชญา
ผลนั้นอาจเป็นกุศลหรืออกุศล คือดีหรือชั่วก็ได้ พุทธปรัชญาถือว่า กรรมดีย่อมก่อให้เกิดผล
ที่เป็นกุศล กรรมชั่วย่อมก่อให้เกิดผลที่เป็นอกุศล ในพระสูตรต้นตปิฎกกระบุรีถึง เรื่องนี้ว่า
"สัตว์ทั้งหลายมีกรรม เป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็น
เผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้" (สูตร.
มัชฌิม. อุปริ. ๒๒/๕๘๑/๔๕๗)

"... บุคคลจะชื่อว่า เป็นคนชั่วเพราะชาติก็หาไม่ จะชื่อว่า เป็นพราหมณ์
เพราะชาติก็หาไม่ ที่แท้ชื่อว่า เป็นคนชั่วเพราะกรรม ชื่อว่า เป็นพราหมณ์
เพราะกรรม เป็นขาวนาเพราะกรรม เป็นศิลปินเพราะกรรม เป็นพ่อค้า
เพราะกรรม แม้เป็นโจรก็เพราะกรรม" (สูตร. มัชฌิม. อุปริ. ๒๐/๗๐๗/๗๔๗)

เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าการกระทำดีหรือชั่ว

การกระทำอย่างไรเรียกว่า "ดี" ต่างกับการกระทำชั่วอย่างไร สิ่งที่ต้อง
นำมาพิจารณาตัดสิน คือเรื่อง "เจตนา" มีพระพุทธพจน์ระบุไว้ในพระสูตรต้นตปิฎก
สังคหสูตรนิกาย เล่มที่ ๒๒ ข้อ ๓๓๔ หน้า ๔๖๔ ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เจตนาอันเองคือกรรม
บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำกรรมด้วยกาย วาจา ใจ" เจตนาหมายถึงสภาพความนึกคิด
ที่มีความจงใจเป็นสิ่งประกอบสำคัญ คือ ต้องคิดไว้ก่อนล่วงหน้าแล้วจึงกระทำ เจตนาจึง
จัดเป็นแก่นสำคัญที่สุดของการกระทำ เป็นสาระที่ทำให้การกระทำมีความหมาย การกระทำ
ที่มิได้เกิดจากความจงใจไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการกระทำ พระวินัยปิฎก เล่ม ๑ หน้า ๔๔๘
ระบุไว้ว่า

. . . ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งปูลาอาสนะอยู่ที่โรงอาหารในละแวกบ้าน ได้เหยียบขอนไม้ที่เขาเข้ามาเพื่อทำครกเข้ไปทับเด็กคนหนึ่งตาย แล้วมีความรังเกียจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกแล้วกระมังหนอ จึงกราบทูล เรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค พระองค์จึงตรัสถามว่า อูกรภิกษุ เธอคิดอย่างไร ภิกษุนั้นจึงตอบว่า ข้าพระพุทธเจ้า มิได้ตั้งใจ พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ก็ตรัสตอบว่า อูกรภิกษุ ภิกษุไม่ตั้งใจ ไม่ต้องอาบัติ (วิ. มหา. ๑/๔๔๘)

หรืออีกนัยหนึ่งว่า

. . . ก็โดยสมัยนั้นแล พวกภิกษุชาวเมืองอาฬรช่วยกันสร้างวิหารที่อยู่ ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่างยกคิลาส่งขึ้นไป คิลาที่ภิกษุอยู่ข้างบนรับไว้ไม่เห็น ได้ตกทับกระหม่อมภิกษุผู้อยู่ข้างล่างถึงมรณภาพแล้ว เธอมีความรังเกียจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกแล้วกระมังหนอ จึงกราบทูล เรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสถามว่า อูกรภิกษุ เธอคิดอย่างไร ภิกษุนั้นตอบว่า ข้าพระพุทธเจ้า มิได้ตั้งใจ พระพุทธเจ้าข้า พระองค์ก็ตรัสตอบว่า อูกรภิกษุ ภิกษุไม่ตั้งใจ ไม่ต้องอาบัติ (วิ. มหา. ๑/๔๔๘)

ตามที่ยกตัวอย่างมานี้ แสดงว่า การกระทำของภิกษุนั้นไม่มีผลเพราะมิได้เจตนา จึงไม่ต้องมีความผิดหรือต้องอาบัติ เมื่อการกระทำนั้นมิได้ตั้งใจ หรือไม่มีเจตนาจึงไม่เรียกว่าเป็นกรรม ฉะนั้นการกระทำที่มิได้ตั้งใจจึงไม่อาจที่จะนำมาตัดสินได้ว่าเป็นการกระทำที่ถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว ตามนัยแห่งพุทธปรัชญา เมื่อเป็นเช่นนี้ก็กล่าวได้ว่าการตัดสินว่าการกระทำดีหรือชั่วนั้น อยู่ที่การมีเจตนาในการกระทำเป็นหลักใหญ่ การให้คุณค่าทางจริยธรรมว่าเป็นการกระทำที่ดีหรือชั่วจึงดูที่เจตนาทั้งสิ้น ดังมีกล่าวไว้ในเรื่องเดียวกันว่า

. . . ก็โดยสมัยนั้นแล พวกภิกษุชาวเมืองอาฬร ช่วยกันสร้างวิหารที่อยู่ ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ยกคิลาส่งขึ้นไป ภิกษุผู้อยู่ข้างบนมีความประสงค์จะให้ตาย จึงปล่อยคิลาลงบนกระหม่อมภิกษุผู้อยู่ข้างล่าง ภิกษุผู้อยู่ข้างล่างนั้นถึงมรณภาพแล้ว เธอมีความรังเกียจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกแล้วกระมังหนอ จึงกราบทูล เรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอคิดอย่างไร ภิกษุนั้นก็ตอบว่า ข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์จะให้ตาย พระพุทธเจ้าข้า พระองค์จึงตรัสตอบว่า อูกรภิกษุ เธอต้องอาบัติปาราชิกแล้ว (วิ. มหา. ๑/๔๔๘)

ด้วยเหตุนี้ กรรมดีและการกระทำดีหรือกุศลกรรม ก็คือ การกระทำที่เกิดจาก เจตนาดีซึ่งต่างจาก อกุศลกรรมหรือการทำชั่วอันมีที่มาคือเจตนาชั่ว อันเป็นเจตนาที่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับทุกข์ เจตนาดีหรือเจตนาที่เป็นกุศลนั้น เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล อันได้แก่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ ส่วนเจตนาชั่วหรือเจตนาที่เป็นอกุศลเป็นเจตนาที่เกิดจากอกุศลมูล อันได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ดังมีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎก :สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๔๕๑ หน้า ๓๓๘-๓๓๙ ว่า

. . . วิกขุทั้งหลาย ลักษณะ ๓ ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ กรรมใดที่ประกอบด้วยโลภะ เกิดจากโลภะมีโลภะเป็นที่เกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นเป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดทุกข์ กรรมนั้นนำไปสู่การเกิดกรรม กรรมนั้นไม่นำไปเพื่อความดับกรรม กรรมใดที่กระทำด้วยโทสะ . . . กรรมใดที่กระทำด้วยโมหะ . . . กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นเป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดทุกข์- วิกขุทั้งหลาย ลักษณะ ๓ ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมใดกระทำด้วย อโลภะ เกิดจากอโลภะ มีอโลภะเป็นเหตุ มีอโลภะเป็นที่เกิด กรรมนั้นเป็นกุศล กรรมนั้นไม่เป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดสุข กรรมนั้นนำไปสู่การดับกรรม กรรมนั้นไม่นำไปสู่การเกิดกรรม กรรมใดกระทำด้วยอโทสะ . . . กรรมใดกระทำด้วยอโมหะ . . . กรรมนั้นเป็นกุศล กรรมนั้นไม่เป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดสุข

เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของพุทธปรัชญาจึงมีลักษณะ เป็นเจตนาว่า เน้นหลักการตัดสิน โดยใช้เจตนาเป็นเครื่องตัดสิน เน้นความสำคัญของเจตนา มีพุทธพจน์กล่าวว่า "เจตนาหิ วิกขเว กम्मํ วทามิ . . ." แปลว่าวิกขุทั้งหลาย เจตนาอันเอง เราเรียกว่ากรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงจะมีการกระทำนั้นโดยทางกาย วาจา ใจ (สุต. ปุคค. ๒๒/๓๓๔/๔๒๒) แต่ถึงแม้ว่าพุทธปรัชญาจะถือว่าเจตนาสำคัญที่สุดต่อบุคคล ในการกระทำกรรมทั้งดีและชั่ว หากกฎหมายและในทางปฏิบัติ การกระทำโดยประมาทก็มิได้ถือ เป็นช้อยกเว้นจะต้องมีโทษตามกฎหมายแต่โทษน้อยกว่าบุคคลที่ทำผิดโดยเจตนา

๑.๒. ภาวะของบุคคล

ภาวะของบุคคล หมายถึง สถานภาพ และภาวะทางจิต เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของพุทธปรัชญามุ่งพิจารณาภาวะของบุคคลเป็นเกณฑ์ตัดสินร่วมประกอบกับ เกณฑ์หลักคือ เจตนาของบุคคลโดยพิจารณาว่า บุคคลได้ประพฤติตนเหมาะสมแก่สถานภาพของตนหรือไม่ โดยอาศัยคำสอนเกี่ยวแก่น้ำที่ของบุคคลตามที่ระบุนิพระไตรปิฎก เป็นหลักหรือแนวปฏิบัติ และประการที่สอง คือ พิจารณาว่าบุคคลมีภาวะจิตใจปกติสมบูรณ์หรือไม่ แล้วตัดสินตามข้อมูลดังกล่าว

ก. สถานภาพ การปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมแก่ฐานะของตนในสังคม เช่น เป็น พ่อแม่ ญาติ ครู อาจารย์ บุตร มิตร เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ในเรื่องตศกในสังคาลสูตร มนุษย์เราต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมและมีใจเพียงแต่สิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุเท่านั้น ยังมีสิ่งแวดล้อมที่เป็นมนุษย์ด้วยกันซึ่งต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังมีใจความสรุปดังนี้

๑. กุลบุตรพึงบำรุงมารดาบิดาด้วยสถาน ๕ คือ ก. ตั้งใจว่าท่านเลี้ยงเรา เราจะเลี้ยงท่านตอบ ข. รับทำกิจของท่าน ค. จัดดำรงวงศ์สกุล

ง. จัดปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับมรดก จ. เมื่อท่านจะไปแล้วจักทำทักษิณาให้

๒. มารดาบิดาพึงอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕ คือ ก. ห้ามจากความชั่ว

ข. แนะนำให้ทำความดี ค. ให้ศึกษาศิลปวิทยา ง. หามกรรยาที่สมควรให้

จ. มอบทรัพย์ให้ในสมัย

๓. ศิษย์พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ด้วยสถาน ๕ คือ ก. ลูกซนยินรับ ข. เข้าไปคอยรับใช้ ค. มีความเชื่อฟัง ง. ด้วยการปรนนิบัติ จ. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

๔. อาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕ คือ ก. แนะนำดี ข. ให้เรียนดี ค. บอกศิษย์ด้วยดีในศิลปวิทยาทั้งหมด ง. ยกย่องความสามารถในหมู่เพื่อนฝูง จ. ให้ความคุ้มครองแก่ศิษย์

๕. สามีพึงบำรุงภรรยาด้วยสถาน ๕ คือ ก. ยกย่องว่าเป็นภรรยา

ข. ไม่ดูหมิ่น ค. ไม่ประพฤตินอกใจ ง. มอบความเป็นใหญ่ให้

จ. ให้เครื่องแต่งตัว

๖. ภรรยาพึงอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ คือ ก. จัดการงานดี

ข. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี ค. ไม่ประพฤตินอกใจสามี

ง. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ จ. ขยันไม่เกียจคร้านการงาน

๙. กลุ่มบุตรพืงบำรุงมิตรด้วยสถาน ๕ คือ ก. ด้วยการใช้เงิน ข. เจริญ ถ้อยคำที่สุภาพ ค. ทำตัวให้เป็นประโยชน์ ง. ทำดีเสมอต้นเสมอปลาย จ. พูดคำสัตย์

๑๐. มิตรพืงปฏิบัติต่อกันด้วยสถาน ๕ คือ ก. ดักเตือนไม่ให้ตั้งในความ ประมาท ข. ช่วยรักษาทรัพย์ของมิตร ค. ช่วยเหลือเมื่อมีภัย ง. ไม่ ละทิ้งในยามวิบัติ จ. นับถือวงศ์ของมิตร

๑๑. นายพืงปฏิบัติต่อลูกจ้างหรือกรรมกรด้วยสถาน ๕ คือ ก. จัดสรรงาน ให้ทำตามกำลัง ข. ให้อาหารและรางวัล ค. รักษายามเจ็บไข้ ง. แจกของมีรสแปลกให้กิน จ. ปลอ่ยในเวลาอันสมควร

๑๒. ลูกจ้างพืงปฏิบัติต่อนายจ้างด้วยสถาน ๕ คือ ก. มาทำงานก่อนนาย ข. เลิกงานที่หลังนาย ค. ถือเอาแต่ของที่นายให้ ง. ทำงานให้ดีขึ้น จ. นำความดีของนายไปสรรเสริญ

๑๓. กลุ่มบุตรพืงบำรุงหรือปฏิบัติต่อสงฆ์ สมณะพราหมณ์ด้วยสถาน ๕ คือ ก. กายกรรมมีเมตตา ข. วาจากรรมมีเมตตา ค. มโนกรรมมีเมตตา ง. ไม่ขับไล่ไล่ส่ง จ. บริจาคทานให้สม่ำเสมอ

๑๔. สงฆ์ สมณะพราหมณ์พืงอนุเคราะห์กลุ่มบุตรด้วยสถาน ๕ คือ ก. ห้าม ไม่ให้ทำชั่ว ข. ให้ทำความดี ค. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ง. ให้ พึงสิ่งที่ยังไม่เคยพืง จ. บอกทางสวรรค์ให้ (สุต. ที. ปาฎิก. ๑๑/๑๔๔-๒๐๔/ ๑๗๐-๑๗๒) ผู้ที่ปฏิบัติตนตามข้อกำหนดดังกล่าวนี้ก็จัด เป็นผู้ทำดีแล้วตามฐานะของตน

ตัวอย่างสำคัญอีกประการหนึ่งที่ยืนยันว่าพุทธปรัชญานำเอาเรื่องสถานภาพหรือ ฐานะของบุคคลมาประกอบการตัดสินใจทางจริยธรรม คือ ทศณะเรื่องกรรมผสม (โวภิมณะ) ซึ่งเป็นกรรมทั้งห้าทั้งขาว เป็นการกระทำที่พุทธปรัชญาถือว่าทั้งดีและชั่วอันเกิดจากอกุศล และกุศลเจตนาในคราวเดียวกัน เช่นกรณิณุษย์ในฐานะเกณฑ์ทหาร ทำงานเสียสละ ชีวิตเพื่อหน้าที่ ปกป้องอธิปไตยของชาติ รักษาศาสนาจากการย่ำยีของศัตรูผู้รุกราน เขาต่อสู้ในสงคราม เขาสังหารชีวิตของข้าศึกที่รุกรานประเทศชาติ เพื่อช่วยรักษาชีวิตของ เพื่อนร่วมชาติให้ปลอดภัยจากภัยสงคราม ทหารมีหน้าที่ป้องกันประเทศ แม้ว่าได้สังหาร ชีวิตศัตรู แต่หากทำตามหน้าที่ มิได้ทำเพื่อประโยชน์ส่วนตน แต่ทำเพื่อรักษาสถาบันชาติ ศาสนา มหากษัตริย์ไว้จากผู้รุกรานเป็นการทำเพื่อรักษา ฉะนั้นการกระทำนี้มีทั้งกุศล และอกุศลกรรมรวมกันอยู่ พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎกระบุไว้ว่า

. . . อุกรภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมทั้งคำทั้งชาว มีริบากทั้งคำทั้งชาว เป็นใจ
 บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุ้งแต่งกายสังขารอันมีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มี
 ความเบียดเบียนบ้าง ครั้นแล้วย่อมเข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียนบ้าง
 ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ผัสสะอันมีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียด
 เบียดเบียนบ้าง บุคคลย่อมได้เสวยเวทนาอันมีความเบียดเบียนบ้าง
 ไม่เบียดเบียนบ้างมีทั้งสุขและทุกข์ระคนกัน เปรียบเหมือนมนุษย์
 เทพบางพวก และวิณีปาติกสัตว์บางพวกเหล่านี้เราเรียกว่าทำกรรมทั้งคำ
 ทั้งชาว ซึ่งมีริบากทั้งคำทั้งชาว (สุต. ชัง. จตุ. ๒๑/๒๓๓/๒๖๖)
 สรุปลือ ผู้ที่ทำได้บ้างชั่วบ้าง เป็นผู้มีความประพฤติทางจริยธรรมทั้งดีและชั่วได้แก่
 เหล่ามนุษย์โดยทั่วไป เทพยดาและวิณีปาติกสัตว์บางพวก เป็นต้น

ในพระพุทธพจน์ที่ได้ยกมานี้ กรรมทั้งคำทั้งชาว ก็คือ การกระทำทั้งดีทั้งชั่วที่เกิด
 จากกุศลและอกุศลในคราวเดียวกัน สำหรับกรรมชนิดนี้ออกจะเห็นได้ยากและเข้าใจได้ยาก
 กว่าที่จะเป็นไปได้อย่างไร เพราะในขณะหนึ่ง ๆ ของจิตนั้นจะเป็นไปได้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น
 คือ ถ้าไม่เป็นกุศลก็ต้อง เป็นอกุศลหรือกลาง ๆ (อหฺยาคตะ) เป็นไปไม่ได้ที่ขณะจิตหนึ่งของ
 บุคคลจะมีทั้ง เจตนาที่เป็นกุศลและอกุศลรวมกันอยู่ ข้อนี้คำอธิบายก็คือ "ในขณะจิตเดียว
 มีเจตสิกเพียงอย่างเดียว เข้ามาประกอบ เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามความจริงแล้ว แต่การกระทำ
 ของบุคคลนั้น ไม่ได้ทำลงไปด้วยลำพังขณะจิตเดียวแต่ประกอบด้วยขณะจิตมากมายต่อกันไป
 เพราะฉะนั้นจึง เป็นไปได้ที่กรรมบางอย่างที่บุคคลกระทำสำเร็จลงไปด้วย เจตนาที่เป็นทั้ง
 กุศลและอกุศล" (พระราชวรมณี ๒๔๒๔, ๓๐)

การตัดสินจริยธรรมโดยนำเอาสถานภาพของมนุษย์มาพิจารณาประกอบด้วยนี้ได้
 ระถึงหน้าที่ของบุคคลต่อผู้อื่น เช่น หน้าที่ซึ่งทำให้บุคคลเป็นผู้ได้ชื่อว่าคนดีผู้กระทำดี
 ในมงคลสูตร กล่าวถึง การเป็นบุตรที่ดีซึ่งตัดสินโดยหน้าที่ซึ่งบุตรกระทำต่อบิดามารดาของ
 ตนอันได้แก่การตอบแทนพระคุณของบิดามารดา ในลักษณะที่เป็นไปตามทัศนะของพุทธปรัชญา
 พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าถ้าลูกจะพึงวางแม่ไว้บนบ่าข้างขวาของตนและวางพ่อไว้บนบ่า
 ข้างซ้าย ประคับประคองท่านอยู่บนบ่านั้น ให้ข้าวให้น้ำให้ท่านถ้าอุจจาระปัสสาวะอยู่บน
 บ่านั้น จนตนเองมีอายุถึง ๑๐๐ ปี และปฏิบัติเช่นนี้ตลอดมาก็ไม่เป็นอันตอบแทนบุญคุณของ
 ท่านได้หรือจะสถาปนาบิดามารดาให้ เป็นจักรพรรดิไม่ถือว่าตอบแทนพระคุณหรือ เป็นบุตรที่ดี

แต่พระพุทธองค์ทรงแนะนำว่าวิธีที่ดีที่สุดในการตอบแทนพระคุณบิดามารดา คือ การทำให้ท่านมีศรัทธา มีศีล มีการเสียสละ และมีปัญญาธรรม นี่คือสิ่งที่บุตรที่ดีควรกระทำ เป็นหน้าที่ของบุตรที่ดี เป็นหน้าที่สำคัญที่ทำให้ชื่อว่า "กุลบุตร" ยังมีกล่าวระบุไว้ใน ลิงคาลงสูตร คือ " ๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้วต้องเลี้ยงท่านตอบแทน ๒. ช่วยทำกิจของท่าน ๓. ดำรงวงศ์สกุลของท่าน ๔. ทำตัวให้สมควรได้รับทรัพย์มรดก ๕. เมื่อท่านตายไปแล้วก็บำเพ็ญทักษิณาทานให้" และในพระสูตรต้นตปิฎก (พรหมสูตร) เล่มที่ ๓๘ ข้อที่ ๕๒๗ หน้า ๕๓๔ "มารดาและบิดาเรากล่าวว่า เป็นพรหม เป็นบุพพอาจารย์ เป็นอาทุณยฆนุคคลของบุตร เพราะเป็นผู้อนุเคราะห์บุตร เพราะเหตุนั้น บัณฑิตพึงนอบน้อม และพึงสักการะมารดาบิดาทั้งสองด้วย ข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การขัดสี การให้อาบน้ำ และล้างเท้า บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ทีเดียว เพราะการปฏิบัติในมารดาและบิดา บุคคลนั้นจะไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์" ซึ่งจากข้อความเหล่านี้ พึงเห็นได้ว่าสถานภาพของบุคคลและหน้าที่ของบุคคลต่อผู้อื่นก็นับ เป็นเกณฑ์ที่นำมาประกอบการตัดสินทางจริยธรรมของพุทธปรัชญาและจากหนังสือ "สารัตถะแห่งมงคลทิปิ" ซึ่งเรียบเรียงเขียนขึ้นโดย วศิน อินทสระ พิมพ์ที่สำนักพิมพ์บรรณาคาร พ.ศ. ๒๕๑๗ ก็ระบุไว้เช่นเดียวกันนี้

ข. ในด้านที่เกี่ยวกับภาวะจิตของบุคคลอันเป็นส่วนหนึ่งของ

ผู้กระทำนั้น พุทธปรัชญาจัดว่า บุคคลผู้อยู่ในขอบข่ายของการตัดสินด้วยเกณฑ์จริยธรรมนี้จะต้องเป็นบุคคลผู้มีความสมบูรณ์พร้อมทางจิตใจ คือ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ไม่เป็นผู้ที่วิกลจริต ไม่เป็นคนบ้าเสียสติ ซึ่งบุคคลที่ขาดคุณสมบัตินี้ พุทธปรัชญาไม่ถือว่าเป็นผู้ที่สามารถตัดสินหรือนำมาตัดสินด้วยเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมดังกล่าว บุคคลที่วิกลจริตจึงเป็นบุคคลประเภทที่ได้รับการยกเว้น ไม่ต้องถูกนำมาพิจารณาตัดสินใด ๆ เพราะเหตุว่าเป็นบุคคลผู้ไม่อาจนับได้ว่ามีคุณสมบัติทางจิตอย่างสมบูรณ์ กรรมหรือการกระทำใดที่บุคคลอื่น ๆ อันมีจิตสมบูรณ์สร้างขึ้นจะแตกต่างกับคนวิกลจริตในแง่ที่ว่าคนวิกลจริตมี "มโนสังขาร" ที่บกพร่อง การกระทำของบุคคลจำพวกนี้จึงถือว่ามีได้เกิดจากสติสัมปชัญญะ ไม่ต้องถูกตัดสินทางจริยธรรมใด ๆ พุทธปรัชญาเรียกบุคคลประเภทดังกล่าวนี้ว่าเป็นผู้มี "จิตวิปลาส" ในหนังสือ "พุทธธรรม" ของท่านพระราชวรมุนี หน้า ๕๖ ระบุว่า "ผู้มีจิตวิปลาสได้แก่คนบ้า เป็นผู้ขาดสติสัมปชัญญะ มีความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง มีจิตอันผันเพี้ยน

เช่น มองเห็นคนเข้ามาหาคิดว่าเขาจะทำร้าย เป็นต้น" ดังนั้นเมื่อ มโนสังขาร ไม่ปกติ "มโนสัญญา เจตนา หรือความจงใจและเจตนาจึงไม่ถูกควบคุมด้วยสติสัมปชัญญะ "มโนกรรม" จึงไม่สมบูรณ์ "ผู้ที่มีภาวะจิตสมบูรณ์ จิตจะมีหน้าที่ ๒ ลักษณะ คือ วิถีจิต และภวังจิต โดยวิถีจิตมีหน้าที่รับรู้อารมณ์ คือ สะท้อนเอาภาววิสัยหรือรูปจากโลกภายนอกมาสู่การรับรู้ภายในของจิต ณ ศูนย์รวมแห่งจิต คือ "มโน" หากการรับรู้นี้เป็นที่สนใจหรือพอใจ หรือสะตุใจก็จะถูกบันทึกไว้เป็นความทรงจำ นี้เป็นทางด้านกรรับเข้า ส่วนทางด้านกรนำออกเพื่อไปสู่การปฏิบัติ จะทำหน้าที่คิด, วิจัยฉย ตลอดจนวางโครงการแล้วส่งไปสู่วิถีจิตเพื่อเกิดเป็นวจิกรรมและกายกรรมต่อไป การที่จิตตกลงหรือตัดสินใจแน่อนว่าจะทำอะไรหรือไม่ทำอะไรสักอย่างนี้ เรียกว่า มีเจตนาเกิดขึ้น ตามทัศนะพุทธปรัชญา ตัวเจตนาที่จัดเป็น "มโนกรรม" คือการกระทำในใจซึ่งจากมโนกรรมนี้ จิตจะมีการสั่งงานไปยังอวัยวะของร่างกายที่เกี่ยวข้องซึ่งจะปรากฏผลออกมาเป็นการพูดและการลงมือกระทำทางกายแล้วแต่กรณี ในขณะที่คนเรานอนหลับ วิถีจิตจะสงบ หยุดทำงาน คงเหลือภวังคจิตที่ปฏิบัติงานอยู่ หน้าที่และการประกอบกิจกรรมของจิต เรียกว่า "กมฺมโยนิ" คือต้นกำเนิดแห่งการกระทำทั้งปวง สิ่งทีประจำอยู่ช่อบคู่กับจิตได้แก่เจตสิก เป็น ธรรมชาติที่เป็นสัมปโยค (กำกับอยู่ด้วยกัน) กับจิต เช่น ถ้าจิตเป็นราชรถ เจตสิกก็เป็นสารถีประจำราชรถนั้น เป็นต้น (เจตสิกเกิดกับพร้อม กับจิต รับรู้ารมณ์เดียวกันกับจิต (เอกาลมฺพน) กล่าวโดยสรุป เจตสิก เป็นตัวพลังของจิต เมื่อ เจตสิกของคนเราย่อมแอกก็จะทำให้จิตทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ เป็นจิตวิปลาส" (สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ๒๕๒๓, ๔-๕)

ดังนั้นเมื่อจิตสังขารหรือมโนสังขาร คือ สิ่งที่ทำให้เกิดมโนกรรม, วจิกรรม และกายกรรมติดตามมานั้นขาดความสมบูรณ์ มีความไม่ปกติ เช่นมีความตื่นเฟื่อน, วิปลาส ก็จะมีผลต่อเนื่องมายังความคิด การพูดและการกระทำทางกายของบุคคลตามลำดับ จิต และเจตสิกอันเป็นต้นกำเนิดของเจตนาของบุคคลนั้น เมื่อเกิดบกพร่องไปไม่ว่าด้วยเหตุใด เช่น เป็นมาแต่เกิดเพราะสมองพิการ ถูกกระทบกระเทือนทางจิตใจจนกลายเป็นคนเสียสติ พุทธปรัชญาจึงไม่นำบุคคลประเภทนี้ับรวม เข้ากับบุคคลที่มีจิตปกติและไม่ถือว่ามีการกระทำดีชั่วทางจริยธรรม เพราะขาดสติอัน เป็นองค์ประกอบสำคัญของมโนสัญญาเจตนาซึ่ง เกิดขึ้นในการกระทำของบุคคลโดยปกติ สติหรือความระลึกได้ ดังพุทธพจน์ว่า "... อานนทฺเป็นเลิศกว่าประดาสาวก

010966

ของเราผู้มีสติ" (สุต. อัง. เอก. ๒๐/๑๔๔/๓๒) ตามหลักพุทธปรัชญา "สติ มีหน้าที่
ตั้งอารมณ์มาสู่จิต" เหนี่ยวอารมณ์ไว้กับจิต คุมหรือกำกับจิตไว้กับอารมณ์ ดึงเอาไว้ไม่
ยอมให้ลอยผ่านหรือคลาดกันไป สติมีขอบเขตคลุมถึง การระลึกนึกถึง, นึกได้ เมื่ออารมณ์
ปรากฏอยู่ต่อหน้า ก็กำหนดหมายได้ทันที และเมื่ออารมณ์ไม่ปรากฏอยู่ก็ใช้สติตั้งอารมณ์นั้นได้"
(พระราชวรมุนี ๒๔๒๔, ๒๑-๒๒)

๑.๓. ผลจากเจตนา

ในประเด็นที่เกี่ยวกับผลจากเจตนาดี พุทธปรัชญาได้ถือเอาเป็นองค์ประกอบ
ส่วนหนึ่งในการพิจารณาตัดสินทางจริยธรรม แต่มิใช่เป็นเครื่องชี้ตัดสินหลัก เป็นเพียง
นำมาพิจารณาประกอบการตัดสินเท่านั้น โดยมีมุ่งว่า การกระทำที่มีเจตนาดีหรือชั่วของ
คนดีหรือคนชั่วผู้หนึ่งนั้นเป็น เรื่องที่ตีความน้อยหรือช้วนากน้อยกว่ากันเท่าใด กล่าวคือถือเอา
ผลเป็นเพียง "ตาชั่ง" มาชั่งวัด สิ่งที่ตัดสินไว้แล้วว่า "ดี" หรือ "ชั่ว" นั้นว่า ดีหรือช้วน
มากน้อย เท่าใดตามน้ำหนักความดีความชั่วที่เกิดขึ้น ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า เจตนาดี คือ
เจตนาที่เป็นกุศลและเจตนาชั่วคือเจตนาที่เป็นอกุศล เจตนาที่เป็นกุศล คือ เจตนาที่
ประกอบด้วย อโลภะ อโมหะ อโทสะ เจตนาที่เป็นอกุศล คือ เจตนาที่ประกอบด้วย
โลภะ โมหะ โทสะ ผู้ที่เป็นคนดีโดยมีเจตนาดีกระทำในสิ่งหนึ่งแต่บังเอิญผลของการกระทำ
นั้นไม่เป็นผลดีดังที่ตั้งใจไว้ มีตัวแปรหรือเหตุเฉพาะหน้ามาปิดกั้นสถานการณ์จนทำให้ผลที่
ปรากฏเป็นผลเสียไป ตามนัยแห่งพุทธปรัชญาก็ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีความดีโดยมิได้สูญเสีย
เสียคุณสมบัติของคนดีไป เนื่องจากได้พยายามที่จะทำดีอย่างสุดความสามารถแล้ว ผลลัพธ์
ที่เกิดขึ้นจากเจตนาของบุคคลเป็นสิ่งที่อาจแปรผันไปได้เพราะบุคคลดำรงอยู่ในโลกแห่ง
อนิจจัง มีตัวแปรคือ สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะไม่แน่นอน เปลี่ยนแปรได้นั่นเอง ผลของ
เจตนาของบุคคลจึงอาจเกิดขึ้นไม่ตรงกับเจตนาของบุคคลผู้กระทำได้หวังตั้งใจไว้ "ดีหรือชั่ว"
มิได้ตัดสินที่ "ผล" แต่ตัดสินที่เจตนาเป็นหลัก แต่ในกรณีที่ทราบเจตนาและภาวะของ
ผู้กระทำอย่างสมบูรณ์แล้วนั้นแหละจึงนำเอา "ผลจากเจตนา" มาพิจารณาว่า สิ่งทีบุคคล
ทำไปโดยมีเจตนาดีหรือช้วนั้น เป็นเรื่องดีหรือช้วนากน้อยเท่าใด อันมีผลให้ทราบว่า
บุคคลมีระดับความเป็น "คนดี" หรือ "คนชั่ว" แตกต่างกันมากหรือน้อยกว่ากันเท่าใดโดย

ที่การพิจารณาผลลัพธ์ของเจตนาจะนำมาประกอบการตัดสินจริยธรรมเพื่อเสริมสนับสนุนการตีคุณค่าให้หนักแน่นยิ่งขึ้น กล่าวคือ ถ้าเป็นการกระทำโดยเจตนาที่ตั้งใจจะให้เกิดผลดีแล้วบังเอิญเกิดเป็นผลดีขึ้นตามเจตนาก็นับว่าเป็น "ดี" โดยสมบูรณ์ ส่วนถ้าเป็นการกระทำโดยเจตนาร้ายตั้งใจจะให้เกิดผลร้ายและก็เกิดผลร้ายขึ้นมาจริง ๆ ตามเจตนาก็นับว่าเป็น "ชั่ว" โดยสมบูรณ์ การจะพิจารณาว่า ดีมากหรือน้อยเพียงใด ชั่วมากหรือน้อยเพียงใดก็ดูจาก "ผลที่เกิดขึ้นจากเจตนา" ดังระบุไว้ในพระไตรปิฎกว่า "กรรมทุกอย่างที่นรชนสั่งสมไว้แล้ว ย่อมมีผลเสมอไป ขึ้นชื่อว่ากรรม แม้จะเล็กน้อยที่จะไม่ให้ผลเป็นอันไม่มี" (สุต. ขท. จิตตสัมมุตตชาดก ๒๗/๒๐๕๔/๓๘๗) และ "บุรุษทำกรรมเหล่าใดไว้ เขาย่อมเห็นกรรมเหล่านั้นในตน ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น" (สุต. ขท. จุลนันทียชาดก ๒๗/๒๔๔/๘๐) ดังนั้นผลจึงเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นติดตามมาทุกครั้งที่มีการกระทำใด ๆ ไม่มีการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาแล้วปราศจากผล พุทธปรัชญาจึงอาศัยหลักนี้มาเป็นเกณฑ์ตัดสินร่วมกับเจตนาของบุคคลเพราะถือว่า เจตนาเป็นหลัก ต้องมีเจตนาก่อนแล้วกระทำจึงจะมีผลที่สามารถวัดคุณค่าทางจริยธรรมได้ตามมา

ผลที่เกิดจากเจตนา เป็นเรื่องชี้หรือเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วที่มีระดับมากหรือน้อยแตกต่างกันนี้ มีความสอดคล้องกับความคิดเรื่อง นรก และ สวรรค์ ของพุทธปรัชญา กล่าวคือ คนดีนั้นพุทธปรัชญาระบุไว้ว่าย่อมได้รับผลดีตอบแทน เช่น เมื่อตายแล้วย่อมไปสู่สวรรค์แน่นอน แต่สวรรค์ตามคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่ามีถึง " ๖ ชั้น หรือ ๖ ภูมิใหญ่ ๆ ด้วยกันโดยแบ่งตามระดับคุณธรรมของบุคคลซึ่งมีความดีมากหรือน้อยลดหลั่นกันไปตามลำดับ" คนชั่วยิ่งเช่นกันคือพุทธปรัชญาระบุไว้ว่าย่อมได้รับผลร้ายตอบแทน เช่น เมื่อตายแล้วย่อมไปสู่ทุรกคติ คือ นรกอย่างแน่นอน แต่นรกตามคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่ามีหลายขุมด้วยกันโดยแบ่งตามระดับความชั่วของบุคคลซึ่งชั่วมากหรือน้อยลดหลั่นกันไปตามลำดับ (สุต. สัง. มหา. ๑๔/๕๓๑)

เกณฑ์ร่วมในการพิจารณาตัดสินจริยธรรมว่ามีคุณค่าอย่างไรโดยระบุถึงการพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำ แบ่งเป็น ๒ กรณีคือ ผลที่เกิดต่อตนเองและผล

ที่เกิดต่อผู้อื่นซึ่งมีหลักพิจารณาสองประการคือหนึ่ง เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ("เบียดเบียน" หมายถึงทำให้เกิดความเดือดร้อน, ทำให้เกิดความทุกข์หรือความตาย) หรือทำให้ทั้งตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ ประการที่สอง เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือโทษทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นหรือไม่ (พระราชวรมณี ๒๔๒๔, ๑๗๔)

ตัวอย่างหนึ่งที่เป็นข้อสังเกตถึงแนวทางการพิจารณาในเรื่องผลของเจตนาคือ การทำอัตวินิบาตกรรมของบุคคล ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือเป็นทุกข์ แต่ก็ไม่จัดเป็นการกระทำที่ดีหรือควรกระทำแต่อย่างใด เพราะพุทธปรัชญาจัดว่า เป็นการเบียดเบียนตนเอง ทำให้ตนเองได้รับความตาย มิใช่แนวทางที่ขจัดปัญหาที่เหมาะสมและถูกต้องซึ่งจัดเป็นวิหิงสวาริติก (สุด. ยัง. นัฏฐก. ๒๖/๒๒/๔๔๔)

ใน "พาลบัณฑิตสูตร" แห่งพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरินิพาสก เล่มที่ ๑๔ ข้อ ๔๖๔ หน้า ๒๖๗ "ระบุว่า คนช้วนั้นเป็นผู้ได้ชื่อว่าชั่วหรือพาลก็เพราะผลจากเจตนาได้ปรากฏแสดงให้เป็นที่พบเห็นแก่บุคคลที่เป็นผู้กระทำดีหรือบัณฑิตทั้งหลาย ได้ทราบ" "พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า อูกริกษุทั้งหลาย ลักษณะเครื่องหมาย เครื่องอ้าง ว่าเป็นพาลของคนพาลนั้นมี ๓ อย่าง ๓ อย่างนี้เป็นไฉน อูกริกษุทั้งหลาย คนพาลในโลกนี้มักคิดความคิดที่ชั่ว มักพูดคำพูดที่ชั่ว และทำการกระทำที่ชั่ว บัณฑิตพากันโทษจึงพึงรู้จักเขาได้ว่า ผู้นี้เป็นคนพาล เป็นอสัตบุรุษเพราะคนพาลมักคิดความคิดที่ชั่ว มักพูดคำพูดที่ชั่ว และมักทำการที่ชั่ว ฉะนั้นพวกบัณฑิตจึงรู้ได้ว่า นี่เป็นคนพาล เป็นอสัตบุรุษ อูกริกษุทั้งหลาย คนพาลนั้นนั่นแล ย่อมเสวยทุกข์โศกนัสสรมอย่างในปัจจุบัน" (สุด. มัชฌิม. อุปริ. ๑๔/๔๖๔/๒๖๗)

ส่วนลักษณะของบัณฑิตหรือคนดี อันเป็นบุคคลที่พุทธปรัชญาถือว่าบริบูรณ์ด้วยคุณสมบัตินั้น พระสุตตันตปิฎก (พาลบัณฑิตสูตร) มัชฌิมนิกาย อุपरินิพาสก เล่มที่ ๑๔ ข้อ ๔๖๔ หน้า ๒๖๕ ระบุว่า

. . . อูกริกษุทั้งหลาย ลักษณะ เครื่องหมาย เครื่องอ้างว่าเป็นบัณฑิตของ บัณฑิตนี้มี ๓ อย่าง ๓ อย่างเป็นไฉน อูกริกษุทั้งหลาย บัณฑิตในโลกนี้มักคิด ความคิดที่ดี มักพูดคำพูดที่ดี มักทำการที่ดี ถ้าบัณฑิตจักไม่เป็นผู้คิดความคิดที่ดี

พูดคำพูดที่ดี และกระทำดี บัณฑิตพวกไหนจะพึงรู้จักเขาได้ว่าผู้นี้เป็นบัณฑิต เป็นสัตบุรุษ อุดมวิเศษทั้งหลาย บัณฑิตนั้นแลย่อมแสวงสุขโสฬสสามอย่าง ในปัจจุบัน" (สุต. มัชฌิม. อุปริ. ๑๔/๔๘๔/๒๗๕)

บัณฑิตหรือคนดีคือ เอาผลจาก เจตนาที่ปรากฏ เป็นข้อสั่ง เกิดสำหรับบุคคลทั่วไป ได้ทราบค่าของบัณฑิตคือการดำเนินชีวิตด้วยปัญญาและการบำเพ็ญประโยชน์ เป็น สำคัญ ดังพุทธพจน์ในอุโบสถสูตรว่า "ฝึกปราถณฺ" และ "บัณฑิต" ท่านเรียกเช่นนี้เพราะปฏิบัติ ตนให้เป็นประโยชน์แก่สาธุชนซึ่ง เป็นการยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

"ลักษณะของบัณฑิตแสดงออก ๓ ประการคือ ทางมโนกรรม ทางวจีกรรม ทาง กายกรรม ทางมโนกรรมแสดงออก ๓ ประการ คือ มีอหยาศัยไม่โลภ มีอหยาศัยไม่โทศร้าย มีอหยาศัยไม่หลงผิด ทางวจีกรรมแสดงออก ๔ ประการคือ พูดคำสัตย์ พูดคำสมานไมตรี พูดคำไพเราะ พูดแต่สิ่งมีประโยชน์มีเหตุผล ทางกายกรรมแสดงออก ๓ ประการคือ เว้นจากการฆ่าการเบียดเบียนมนุษย์และสัตว์ เว้นจากการลักขโมย เว้นจากการผิด ประเวณี" (สุต. มัชฌิม. อุปริ. ๑๔/๔๘๔/๒๗๕)

ตัวอย่างของการใช้ผลจากเจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินอาจพิจารณาได้ดังนี้ กรณี นายแพทย์ผู้รักษาคคนไข้พูดสิ่งนี้อาจไม่ตรงกับข้อเท็จจริง เพื่อช่วยให้คนไข้มีกำลังใจรับการ รักษาจนสามารถหายป่วย กับกรณีนายแพทย์พูดความจริงแต่อาจทำให้คนไข้ตกใจจนช็อก หรือหมดกำลังใจรักษาเพราะการทราบว่าตนเป็นโรคร้ายแรง ในกรณีเช่นนี้ ถ้านายแพทย์ โภทคนไข้แล้วมีผลทำให้หายป่วย เพราะมีกำลังใจดีร่วมกับการได้รับการรักษาเยียวยา ของแพทย์ ถ้ามว่าการกระทำของนายแพทย์คือวจีกรรมนี้ตามที่คณะพุทธปรัชญาจัด เป็นการ กระทำที่ถูกต้องหรือไม่ ปัญหานี้ถ้าถือตามพุทธมถิยอมตอบได้ว่า การกระทำของ นายแพทย์ถูกต้องแล้ว เพราะเกิดจากเจตนาดี คือ ความไม่เบียดเบียน พิจารณาจาก เหตุที่นายแพทย์จำเป็นต้องพูดไม่จริงในเรื่องโรคร้ายไข้เจ็บของคนไข้ก็เพื่อจุดประสงค์จะ รักษากำลังใจของคนไข้มิให้เสียขวัญจนเกินไป การพูดไม่จริงในสถานะการณ์เช่นนี้ ถึงจะผิดตามคำบัญญัติของศีลในแง่มองตามตัวลายลักษณ์อักษร แต่หากมองอย่างละเอียด ลึกซึ้งกลับไม่ผิดวัตถุประสงค์ของศีล เพราะศีลข้อที่ให้ละ เว้นจากการพูดปดมีจุดประสงค์

เพื่อให้บุคคลรักษาประโยชน์ของมันและกันด้วยความจริงใจ คือ มุ่งหมายให้บุคคลไม่เบียดเบียนกันด้วยวาจา อาศัยความมุ่งหมายดังกล่าว เมื่อมีการพูดทำลายประโยชน์ของมันและกัน เช่น พูดด้วยเจตนาร้าย เพื่อทับถม ส่อเสียด นินทา เพื่อกดเขาให้เลวลงหรือยกตนขึ้น ถึงจะเป็นความจริงก็ถือว่าเป็นการผิด เพราะผิดจุดมุ่งหมายของศีลที่บัญญัติขึ้น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสวาจาที่เป็นจริง เป็นสัจจะ และมีประโยชน์ทั้งถูกต้องและเหมาะสมแก่กาลเวลา นอกจากทรงบัญญัติศีลขึ้นในข้อที่ให้เว้นจากการพูดสิ่งอันมุสาแล้ว ยังตรัสให้เว้นการพูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้าเลวไหลไร้สาระด้วย (สุต. มัชฌิม. อุปร. ๑๔/๔๔/๑๑๐) กรณีที่ยกมาเสนอนี้ จะเห็นว่านายแพทย์มีเจตนาดี คือไม่ต้องการเบียดเบียนคนไข้ด้วยวาจา จึงได้กล่าวไม่ตรงกับข้อเท็จจริง เนื่องจากทราบดีว่าถ้ากล่าวความจริง คนไข้จะได้รับผลเสีย ย่อมเป็นการเบียดเบียนคนไข้ ด้วยเหตุนี้ การกระทำดีต้องมีเจตนาดีเป็นหลักและคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าด้วย ดังนั้น เจตนาดีของบุคคลเกี่ยวข้องกับผลที่จะเกิดขึ้นตามมาอยู่บ้าง คือได้แก่ผลอันส่งประโยชน์แก่ผู้อื่นและตนเอง ไม่เป็นการเบียดเบียนผู้ใด แต่อย่างไรก็ตามที่สำคัญที่สุดหากผลที่เกิดขึ้นติดตามมาจากการกระทำที่เป็นเจตนาดีไม่เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ เช่น มีผลเสียหายบางอย่างเกิดขึ้นโดยที่ไม่อาจควบคุมได้หรือ มีผลที่ไม่พึงปรารถนา เกิดแทรกซ้อนติดตามมาอันเป็นเหตุ สตรีเสีย พุทธปรัชญา ก็ไม่ถือว่า เป็นความผิดของผู้มีเจตนาดีแต่ประการใด กล่าวโดยสรุป ผู้กระทำดีต้องมีเจตนาที่ตั้งไว้ล่วงหน้าก่อนจะลงมือกระทำไปโดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นว่ามีให้เป็นผลร้าย แต่ถ้ายังเกิดผลร้ายโดยไม่คาดคิด เพราะตัวแปรอย่างอื่นที่มีได้เกิดจากผู้กระทำโดยตรง พุทธปรัชญาก็ยังคงพิจารณาคุณค่าทางจริยธรรมจากเจตนาที่แท้จริงนั้น เป็นหลัก

๓.๑ ลักษณะคนดีในทัศนะพุทธปรัชญา

ผู้เขียนขอเสนอทัศนะของพุทธปรัชญาในเรื่องคนดีและคนชั่ว (ฝ่ายนิกายเถรวาท) เพื่อความเข้าใจในลักษณะ เชื่อมโยงได้กับ เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมที่ได้กล่าวมาแล้ว เพราะจุดนี้จะช่วยให้เห็นอุดมคติของพุทธปรัชญาว่ามีความสอดคล้องกับความเห็นเรื่องการกระทำที่ดี ควรปฏิบัติอย่างไร

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต
๒. เป็นผู้เว้นขาดจากอกินนาทาน
๓. เป็นผู้เว้นขาดจากกามสุมิจฉาจาร
๔. เป็นผู้เว้นขาดจากมุสาวาส
๕. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดล้อเสียด
๖. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ
๗. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้อ
๘. เป็นผู้ไม่โลภอยากได้ของเขา
๙. เป็นผู้ไม่พยายามปองร้ายเขา
๑๐. เป็นผู้เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม (มีสัมมาทิฐิ)

(พระอภิธรรมปิฎก ปุคคัลบัญญัติ ๓๖/๑๐๕/๑๕๑)

ข้อ ๑, ๒, ๓ เป็นลักษณะด้านกายกรรมและข้อ ๔, ๕, ๖, ๗ เป็นลักษณะด้านวจีกรรม ส่วนข้อ ๘, ๙, ๑๐ เป็นลักษณะด้านมโนกรรมซึ่งจะพบว่า มีลักษณะที่เป็นผลของเจตนาที่แสดงออกมาใช้ในการตัดสินจริยธรรมในคุณสมบัติเหล่านี้ เจตนาต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นกุศลเจตนา

๓.๒ ลักษณะของคนชั่วในทัศนะพุทธปรัชญา

๑. เป็นคนมักโกรธ ผูกโกรธ ลบหลู่ มีทิฐิวบิตีและมีมายา
๒. เป็นคนผู้เบียดเบียนสัตว์ ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์
๓. เป็นผู้เบียดเบียน ปล้น ข่ม ขาวบ้านและชาวนิคม
๔. เป็นผู้ลักทรัพย์ของผู้อื่นที่เขาไม่ได้อนุญาตในบ้านหรือในป่า
๕. เป็นผู้ทุ่หนำใจแล้วกลับความว่าทำได้เป็นเจ้านี่ท่านไม่
๖. เป็นผู้สังหารคน เดินทาง เพื่อชิง เอาสิ่งของ เพราะอยากได้สิ่งของนั้น
๗. เป็นผู้อยู่ในฐานะพยานแต่ได้กล่าวคำเท็จ เพราะเหตุแห่งตน, ผู้อื่นหรือทรัพย์สิน
๘. เป็นผู้ประพฤติก้าวเกินภริยาของญาติหรือของ เพื่อนฉันที่ชั่วสาว

๙. เป็นผู้มีความสามารถแต่ไม่หาเลี้ยงบิดา มารดา ผู้แก่เฒ่า
๑๐. เป็นผู้ทุบตี ต่ำว่าบิดามารดา พี่ชาย พี่สาว แม่ยาย พ่อครัว แม่ครัว
๑๑. เป็นผู้ที่ถูกถามถึงประโยชน์แต่พูดกลบเกลื่อนเสีย บอกแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
๑๒. เป็นผู้ทำกรรมชั่วแล้ว प्रารรณาวาว่าใครอย่าฟังรู้ ปกปิดไว้
๑๓. เป็นผู้ไปสู่สกุลอื่นแล้ว บริโภคโภชนาที่สะอาด แต่ไม่ตอบแทน เขามัมาสู่สกุลของท่าน
๑๔. เป็นคนผู้วางสมณะพรหมณ์หรือวณิกอื่นด้วยมุสาวาท
๑๕. เป็นผู้ต่ำสมณพรหมณ์เวลาบริโภคอาหาร
๑๖. เป็นผู้ถูกโมหะครอบงำ ประรณานของเล็กน้อย พูดอวดสิ่งที่ไม่มี
๑๗. เป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่นด้วยมานะของตน
๑๘. เป็นผู้มีความประรณาลามก มีความตระหนี่โอ้อวดไม่ละอาย สะดุ้งกลัว
๑๙. เป็นผู้ตีเตียนพระพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้า บรรพชิตหรือคฤหัสถ์
๒๐. เป็นผู้ที่มีได้เป็นพระอรหันต์ แต่ปฏิญาณตนว่าเป็นพระอรหันต์

(จาก สุต. ขุท. สุตต. ๒๔/๓๐๖/๓๒๐-๓๒๓) ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นผลที่เกิดขึ้นจากอกุศลเจตนา ผลที่แสดงตัวออกมาให้ปรากฏนี้ พุทธปรัชญานำมาเป็นเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมในแง่ของกรรมพุทธปรัชญา เรียกว่ากรรมดำ มีวิบากดำ

๓.๓ เหตุผลที่พุทธปรัชญานำเอาผลของเจตนามาเป็นเกณฑ์ตัดสินร่วมในการ

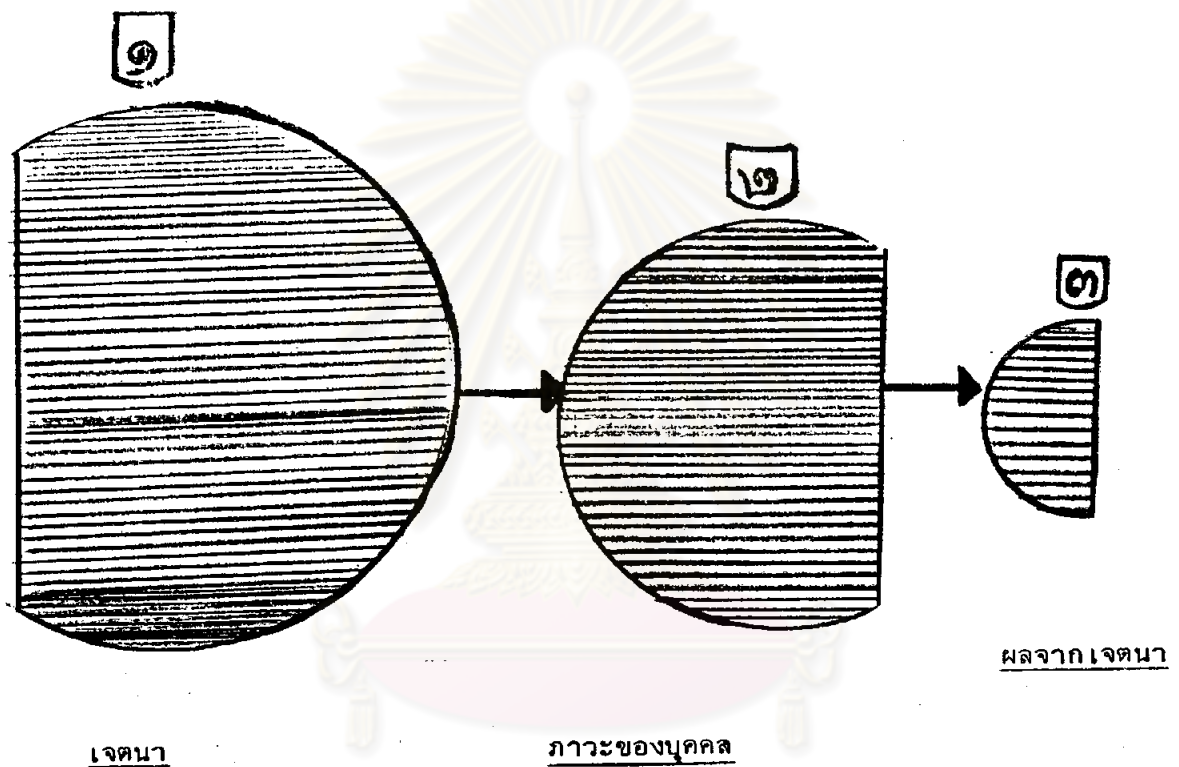
ตัดสินจริยธรรม

ในพุทธปรัชญาเรื่องผลของการกระทำเป็นเรื่องละเอียดอ่อนลึกซึ้ง บางขณะผลของการกระทำที่ซึ่งบุคคลได้เคยกระทำไว้ กำลังให้ผลในขณะที่เขาประพฤติชั่วอยู่ หรือ บางขณะผลของกรรมชั่วที่ผู้นั้นได้เคยกระทำไว้ ทั้งในชาตินี้และชาติก่อนกำลัง

ให้ผลในขณะที่เขาประพาศดี เป็นคนดีอยู่ ดังนั้น ด้วยเหตุนี้ ในการตัดสินใจทางจริยธรรมของพุทธปรัชญาจึงไม่ยึดถือเอาผลที่เกิดขึ้นจากเจตนาของบุคคลมาเป็นเกณฑ์ตัดสินขั้นเด็ดขาด แต่ให้ตัดสินที่เจตนาเป็นหลักใหญ่ เพราะมีเรื่องของผลกรรมจากอกัตตมาเกี่ยวพันซับซ้อนอยู่ด้วย ผลของกรรมในทัศนะพุทธปรัชญาจึงมีอาจพิจารณากันได้โดยง่ายด้วยปรากฏการณ์ภายนอก หรือปรากฏการณ์ทางกายเท่านั้น พุทธปรัชญาถือว่าผลของกรรมที่ตอบสนองนั้น ย่อมต้องเป็นไปตามกาลเวลา ตามหน้าที่ และตามความหนักเบาแห่งกรรมที่บุคคลได้เคยกระทำไว้ทั้งชาตินี้และอดีตชาติ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แปลโดยท่านพระพุทธโฆสาจารย์ ภาค ๓ มหามกุฏราชวิทยาลัยจัดพิมพ์ ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ หน้า ๓๐-๓๖ ได้จำแนกกรรมไว้ ๓ กลุ่มใหญ่ แต่ละกลุ่มมีกรรมอยู่ ๔ ประเภท รวม ๓ กลุ่มเป็นกรรม ๑๒ ประเภท หรือชนิด เรียกกันโดยทั่วไปว่ากรรม ๑๒ ซึ่งได้ระบุถึงลักษณะดังกล่าวไว้โดยละเอียด จึงขอไม่นำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้อีก "สำหรับการกระทำ ๓ ประเภทในพุทธปรัชญา คือ มโนกรรม วชิกรรม และกายกรรม นั้น มโนกรรมย่อมให้ผลในอันดับแรก วชิกรรมและกายกรรมย่อมให้ผลตามความเหมาะสม เหตุที่เป็นดังนี้เพราะผลของกรรม คือ ทุกข์ สุข ดี ชั่ว และผลของการละกรรม คือ ไม่ทุกข์ ไม่สุข ย่อมเกิดขึ้นทางใจในทันที เช่น นาย ช. ทราบว่า มีผู้ทุกข์ร้อนเพราะประสบภัยพิบัติ และนาย ช. อยู่ในฐานะที่จะบริจาคทานช่วยเหลือได้ นาย ช. มีจิตกุศลไม่ข้องแหว่ด้วยกิเลส ประสงค์จะบริจาคทานเพื่อช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากเหล่านั้น ทันทีที่เจตนาอันเป็นมโนสุจริตของนาย ช. ได้เกิดขึ้น นาย ช. ก็ได้รับผลเป็นความอึดเอิบใจนั้นทันที โดยไม่ต้องคำนึงถึงผลทางชื่อเสียงหรือผลตอบแทนทางวัตถุ เพราะการบริจาคทานอันเป็นกายกรรมของ นาย ช. นั้นเลย" (จิวรรณ ชินโชติ ๒๕๒๓, ๘๑)

ดังนั้น การให้ผลของกรรมจึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบในทุกปัจจัยที่มีอยู่ และเกิดขึ้น มีทั้งผลชั้นในที่ทำให้ผู้กระทำเป็นคนดีคนชั่วในทันทีที่กระทำลงไป และเขาได้รับสุขหรือทุกข์ทางใจในทันทีเช่นกัน ส่วนผลชั้นนอกที่ปรากฏเป็นความเสื่อมหรือความเจริญจะปรากฏขึ้นเมื่อไรเร็วหรือช้า ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ อีกมากมาย

แผนภูมิภาพ : องค์ประกอบของเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพุทธปรัชญา พิจารณาเรียงตามลำดับความสำคัญของการนำมาใช้ตัดสินจริยธรรมของบุคคล

ในการกระทำที่มีผลทางจริยธรรมตามทัศนะของพุทธปรัชญานั้นองค์ประกอบในการพิจารณา ๓ ประการนี้ โดยที่องค์ประกอบสำคัญที่สุดคือ "เจตนา" ซึ่งถือเป็นข้อที่นำมาตัดสินขั้นเด็ดขาดว่าการกระทำนั้นดีหรือชั่ว แต่ถ้าจะให้ตัดสินได้อย่างสมบูรณ์ไม่ผิดพลาดควรพิจารณาาร่วมกันในองค์ประกอบทั้งสามประการนี้ อนึ่ง ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำมีความสำคัญในแง่ที่เกี่ยวกับการตัดสิน ของการกระทำชั่วมากกว่าประการอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด

เป็นที่ทราบกันโดยสามัญสำนึกว่า ความทุกข์, ความเดือดร้อนความเจ็บปวด, ความเศร้า โศกเสียใจ, ความตาย ที่เกิดขึ้นโดยน้ำมือของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ได้มีเจตจำนงจะก่อให้เกิด และได้กระทำ อันเป็นผลให้บุคคลที่เป็นเป้าหมายหรือ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ได้รับผลอันไม่พึงปรารถนาดังกล่าว พุทธปรัชญาถือว่า สิ่งเหล่านี้ย่อมไม่ใช่สิ่งที่ควรกระทำ แต่เป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง และหากผู้ใดเป็นผู้ทราบถึงผลดีดีแต่จงใจที่จะให้เกิดขึ้น เขาผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่ามิอกุศลเจตนา นอกจากนี้จะมีเหตุผลประการอื่นที่มีความสำคัญพอที่จะนำมาชี้แจงได้ โดยไม่ขัดแย้งกับ เกณฑ์ตัดสินการกระทำดีซึ่งพิจารณาในรายละเอียดเฉพาะกรณี ๆ ไป นอกจากนี้หากว่ามีองค์ประกอบไม่ครบทั้งสามประการ เช่น ทราบเพียงว่าผู้กระทำมีเจตนา อย่างไร แต่ยังไม่ทราบภาวะและผลที่เกิดจากการกระทำก็ให้ตัดสินโดยยึดหลักพิจารณาเจตนา แต่ถ้าไม่ทราบเจตนาแท้จริงไม่ควรด่วนตัดสินคุณค่าการกระทำนั้นว่าดีหรือชั่ว

อย่างไรก็ตามธรรมเนียมพื้นฐานของมนุษย์นั้นเมื่อเทียบกับของสงฆ์แล้วยังนับว่าต่ำมาก แต่เมื่อเทียบกับกฎหมายของสังคมก็นับได้ว่าสูงกว่า เนื่องจากกฎหมายบังคับเพียงพฤติกรรมที่แสดงออกมาภายนอก ส่วนธรรมะนั้นสอนให้บุคคลควบคุมจิตใจของตนด้วย เหตุที่พุทธปรัชญาถือว่าการบังคับควบคุมจิตใจของตนเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกอันจะส่งผลไปถึงจริยธรรมของบุคคลก็เพราะยึดหลักว่า "ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้าย กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต ๓ อย่างนั้นเหมือนล้อที่หมุนไปตามรอยเท้าโคซึ่งเป็นผู้ลากเกวียนไป ฉะนั้น ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจม่งใส กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม สุขย่อมไปตามบุคคลนั้นเพราะสุจริต ๓ อย่างเหมือนเงามีปกติไปตาม ฉะนั้น" (สุท. ขท. ธรรม. ๒๔/๑๑/๑๓)

ลักษณะสำคัญของ เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของมหายาน

เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมของฝ่ายพุทธปรัชญามหายานนั้น สิ่งที่มีมหายานเน้นเป็นพิเศษคือ เจตนาดีนั้นต้อง เป็นเจตนาที่มุ่งประโยชน์สุขสูงสุดของสรรพสัตว์ ซึ่งแม้บางทีอาจ

ต้องทำการสังหารผลาญชีวิตสัตว์ทำบาป เพื่อความสงบสุขของส่วนรวม มหายานก็ถือว่า เป็นการกระทำที่จำเป็นแม้ต้องรับโทษ ... และเป็นการทำความดี: ดังนั้นการทำ "ปาณาติบาต" ซึ่งเป็นการละเมิดศีลห้า อันฝ่ายเถรวาทเน้นว่าเป็นบาป แต่มหายาน เห็นว่าหากจำเป็นต้องทำ เพื่อส่วนรวมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ควรทำ เนื่องจากสาวก ของมหายานและผู้รับคำสอนของมหายานต้องปฏิบัติตน โดยอุทิศตนเสียสละ เพื่อส่วนรวม ต้องยินยอมด้วยจิตใจอาภางหาญไม่หวั่นเกรง เพื่อจุดหมายคือ ช่วยเหลือเหล่ามนุษย์และ สัตว์โลกให้พ้นทุกข์ บุคคลผู้อุทิศตนเป็นพระโพธิสัตว์ทั้งหลายจะต้องมีหน้าที่เช่นนี้ดังได้ ตั้งปณิธานไว้เมื่อหาปณิธาน ๔ สรุปได้ว่าการมีเจตนาเป็นกุศลโดยการเสียสละอุทิศตน นั้นเป็น เกณฑ์ตัดสินความดีของบุคคลในทัศนะมหายาน

หนังสือปรัชญามหายานซึ่งเขียนโดยเสถียร โพธิ์นันทะ ศิริมพ์โดยสภาการศึกษา มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๔ หน้า ๒๔-๓๐ มีข้อความยืนยันทัศนะข้างต้นดังนี้

. . . ในโยคโพธิสัตว์สิกขาบท หมวดลหุกาบัติ ว่าด้วยปาณาติบาต มีข้อความ ระบุดังแปลเอาใจความมาดังนี้ว่า ถ้าพระโพธิสัตว์เห็นโจรร้ายประกอบด้วย โลภะจะประหารสัตว์เป็นอันมากก็ดี จะประหารพระสาวก พระปัจเจกพุทธ พระโพธิสัตว์ก็ดี หรือจะลงมือสร้างอนันตริยกรรมก็ดี เมื่อพระโพธิสัตว์ เห็นเช่นนี้พึงตรึกนึกว่า ถ้าอาตมะจะประหารชีวิตของหมู่คนพาลนี้ อาตมะ ก็จักต้องตกนรียายาย(นรก) ครั้นมิประหารแล้ว เขาก็จักก่ออนันตริยกรรม ได้เสียทุกขวิบากอันใหญ่ อาตมะควรประหารเขาเสีย ยอมตนตกนรียายาย มิยอมให้เขาก่ออนันตริยกรรม (บาปกรรมอันใหญ่หลวงหนักหน่วง) พระโพธิสัตว์ พึงมณสิการเช่นนี้แล้ว พึงประกอบด้วยกุศลจิตหรืออภัยากตจิตมีหิริโอตตปละ และ เมตตาจิต แล้วประหารชีพของเขาเสีย ดังนี้ ไม่ชื่อว่าได้ล่วงโพธิสัตว์ สิกขาบทเลยจักบังเกิดกุศลเป็นอันมาก และหากพระโพธิสัตว์เห็นผู้มีอำนาจ ศักดิ์ใหญ่ ปราศจากเมตตากรรมพิจารณา เบียดเบียนประชาสัตว์ให้ได้รับความเดือดร้อน พึงบังเกิดเมตตาจิตมุ่งปราศนาต่อสันติสุขของประชาสัตว์ แล้วพระโพธิสัตว์พึงแก้ไขตามกำลังสามารถจะกำจัดหรือขับไล่ออกจากตำแหน่ง เช่นนี้ ก็ไม่ชื่อว่าล่วงต่อโพธิสัตว์สิกขาบท จักบังเกิดกุศลเป็นอันมาก"

จากข้อความนี้จะเห็นว่าการปราศจาก เมตตาโดยมีอกุศลจิตเบียดเบียนให้ผู้บริสุทธิ์ เดือดร้อนเป็นสิ่งที่มหายาน เสนอให้ระงับไว้ และ เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

หลักการสำคัญของมหายานจึงอยู่ที่ว่าจะต้องสามารถมีเจตนา เป็นกุศลและเมื่อเห็นสัตว์โลกบริบูรณ์จะต้องไม่ทิ้งดูตาย ต้องสละตนเองเพื่อเข้ารับทุกข์แทนสรรพสัตว์ได้ อุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างมีสติและบริสุทธิ์ใจ ลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ปรชยานมหายานจัดว่าถูกต้อง เป็นการกระทำที่ดี นอกจากนี้หลักฐานอ้างอิงจากพระสูตรของมหายานที่สำคัญคือ "วิมลเกียรติคุณเทสสูตร" ปริเฉทที่ ๑ ชื่อว่า พุทธเกษตรวรรค แปลจากต้นฉบับภาษาจีนของท่านกุมารชีพซึ่งเขียนขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๔ แปลเป็นภาษาไทยโดย เสถียร โพธิ์นทะ ก็ระบุถึงคุณลักษณะและจริยาอันควรแก่การปฏิบัติของบุคคลในอุดมคติของมหายานไว้ดังนี้ "จิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง นั้นแลชื่อว่า วิสุทธิภูมิ (คุณลักษณะ) ของพระโพธิสัตว์ ในสมัยซึ่งพระโพธิสัตว์นั้นบรรลุปุทธภูมิ เหล่าสัตว์ซึ่งปราศจากมายาความหลงลวง ย่อมมาถือปฏิบัติในวิสุทธิเกษตร (แดนสวรรค์) นั้น จิตที่ลึกซึ้ง นั้นแล ชื่อว่าวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ ในสมัยซึ่งพระโพธิสัตว์นั้นบรรลุปุทธภูมิ เหล่าสัตว์ซึ่งสมบูรณ์ด้วยกุศลคุณ ย่อมมาถือปฏิบัติในวิสุทธิเกษตรนั้น โภจิจิต การบำเพ็ญทาน การรักษาศีล ชันติ วิริยะ ฌานสมาธิและปัญญา นั้นแล ชื่อว่าวิสุทธิภูมิของพระโพธิสัตว์ และในปริเฉทที่ ๑๐ สุคันโธปจิตพุทธวรรคได้ระบุถึงธรรมอันเป็นคุณสมบัติ ๘ ประการของพระโพธิสัตว์ว่า ๑. พระโพธิสัตว์ต้องสามารถ เสวยสรรพทุกข์แทนสรรพสัตว์ได้โดยมิย่นย่อท้อถอย ๒. พระโพธิสัตว์จักต้อง บำเพ็ญตนให้เป็นคุณประโยชน์ต่อปวงสัตว์โดยไม่ปรารณารับผลตอบแทนจากสัตว์ทั้งหลายใด ๆ ๓. พระโพธิสัตว์สร้างคุณความดีไว้ประมาทเท่าใดก็สามารถอุทิศให้แก่สัตว์ทั้งหลายได้ ไม่หวงแหนตระหนี่ไว้ ๔. พระโพธิสัตว์ตั้งจิตอยู่ในสมธรรมอันชื่อว่า เหมอในปวงสัตว์ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ๕. พระโพธิสัตว์เมื่อได้มีโอกาสสดับรับฟังพระสูตรก็ต้องไม่มีความ คลางแคลงกังขา ๖. พระโพธิสัตว์ไม่ตำหนิหรืออุหมิ่นพระอรหันต์สาวก ๗. พระโพธิสัตว์ต้องไม่เกิดความริษยาในลาภสักการะอันเกิดแก่ผู้อื่น และไม่หึงทะนงในลาภสักการะอันเกิดแก่ตน ต้องสามารถควบคุมจิตของตนได้ ๘. พระโพธิสัตว์ จักต้องหมั่นพิจารณาโทษของตนอยู่เป็นนิตย์ ไม่เที่ยวเพ่งโทษผู้อื่น มีจิตมั่นคง เด็ดเดี่ยวในการสร้างบารมี" ทั้งหมดนี้เป็นแม่บทแห่งคุณธรรมสำหรับสามัญชนด้วย เนื่องด้วยบุคคลผู้มีอุดมคติแบบมหายานทั้งหลายต้องดำเนินรอยตามแนวทางนี้

อนึ่งในพระสูตรปริเฉทที่ ๑๑ โภธิสัตว์จริยาวรรค ก็ยังได้เน้นเรื่องประโยชน์
 สุขของสาธารณชนซึ่งจัดเป็นการทำดีไว้ว่า "พระโภธิสัตว์ย่อมไม่ถือประโยชน์สุขแห่งตน
 แต่ต้องมีเมตตาจิตในความสุขของสรรพสัตว์เป็นสำคัญ ปฏิบัติฝึกฝนกาย วาจา ใจ ให้
 สะอาดหมดจด มีความแก่กล้าอาจหาญไม่ย่อต่อการเรียนว่าตายเกิดในโลกเพื่อ
 โปรคสรรพสัตว์" ทั้งหมดที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงทัศนะของมหายานที่ต่างจากเถรวาท
 อยู่คือ เถรวาทเน้นจุดหมายของการทำดี หรือ ปฏิบัติธรรมก็เพื่อไปสู่พระนิพพาน ส่วน
 มหายานมุ่งที่การอุทิศช่วยเหลือขจัดทุกข์ภัยแก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์โลกเป็นหลัก, ในบทความต่อไป
 จะพิจารณาถึงเกณฑ์หรือมาตรการทางจริยธรรมของศาสนาฮินดูโดยเฉพาะคัมภีร์มหาคเวทศิตา
 ลักษณะและเป้าหมายทางจริยธรรมคือสิ่งใด การกระทำที่จัดว่าดี ถูกต้อง ควรแก่การ
 ปฏิบัตินั้นใช้อะไรเป็นเครื่องตัดสิน

ศูนย์วิทยพัชยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย